

การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอปริหานิยธรรม

DEVELOPMENT OF ACADEMIC ADMINISTRATION MODEL ACCORDING TO THE PRINCIPLES OF APARIHANİYADHAMMA

ทองดี ศรีตระการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การปฏิรูปการศึกษาในรอบที่ผ่านมา เกิดกระบวนการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการในด้านต่างๆ ตามกรอบของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยมุ่งเน้นให้คนไทยได้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ เพิ่มโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึง และยึดหลักการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลของการปฏิรูปการศึกษาทำให้สถานศึกษาต้องบริหารงานวิชาการ พัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมที่มากขึ้น การนำหลักอปริหานิยธรรมเข้ามาเป็นส่วนการบริหารงานวิชาการ เพื่อให้รู้เท่าทันยุคกระแสทุนนิยมจึงเป็นส่วนที่สำคัญเป็นอย่างมาก

คำสำคัญ: การบริหารงานวิชาการ, อปริหานิยธรรม

Abstract

From educational reform in the past, there is a process to develop a form of academic administration in various fields according to the National Education Act in 2542 B.E. by focusing on Thai people to have lifelong learning effectively, increasing educational opportunities thoroughly and adhering to the principles of sufficient economy. The effect of educational reform caused schools to have an academic administration to develop students to have more morals and ethics. Applying to the principles of Dharma as a part of academic administration to catch the current era of capitalism is very important.

Keywords: Academic Administration, Aparihaniyadhamma.

บทนำ

บริหาร ตรงกับภาษาบาลีว่า “ปริหร” เป็นคำแสดงความหมายถึง ลักษณะของการปกครองว่าเป็นการนำสังคมหรือหมู่คณะให้ดำเนินไปโดยสมบูรณ์ นำหมู่คณะให้พัฒนาไปพร้อมกัน “ปริหร” อาจบ่งถึงความหมายว่า การแบ่งงาน การกระจายอำนาจ หรือการที่สมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมในการปกครองหมู่คณะก็ได้ ในพระไตรปิฎกมักจะใช้คำว่า “ปริหร” กับกลุ่มสังคม เช่น “อหิ ภิกขุสงฆ์ ปริหริสสามิ” เราจักปกครองภิกษุสงฆ์ เป็นต้น “การบริหาร คืองานของผู้นำหรือของผู้บริหารที่กระทำเพื่อให้กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันทำงาน ให้สำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ” การบริหารงานบุคคล (Personnel Administration) เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ดำเนินการสรรหาคัดเลือกและบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ให้ปฏิบัติงานในองค์กร พร้อมทั้งสนใจการพัฒนา อารงรักษาให้สมาชิกที่ปฏิบัติงานในองค์กรเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีในการทำงาน และยังรวมไปถึงการแสวงหาวิธีการที่ทำให้สมาชิกในองค์กรที่ต้องพ้นจากการทำงานด้วยเหตุผลพลภาพ เกษียณอายุ หรือเหตุอื่นใดให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ภายใต้สภาวะการเปลี่ยนแปลงยุคโลกาภิวัตน์ที่ซับซ้อน ซึ่งจะส่งผลให้นักเรียนมีคุณลักษณะเป็นที่พึงพอใจของครู ผู้ปกครอง ชุมชนในท้องถิ่น มีการบริหารงานแบบเป็นทีม เพื่อผลักดันบุคลากรในโรงเรียนให้มีความร่วมมือประกอบกิจกรรมทุกอย่าง ด้วยความเต็มใจและรักที่จะทำ และผู้บริหารสถานศึกษานับเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญยิ่งต่อองค์กร ในการที่จะทำให้บรรลุถึงความสำเร็จในการบริหารงาน ที่จะขับเคลื่อนไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยเกิดความร่วมมือกันในการนำองค์กรประสบความสำเร็จ โดยจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถเป็นหลักในการพัฒนา และจะต้องมีคุณธรรมในการบริหาร

แนวความคิดการปฏิรูปการศึกษา สถานศึกษาจะต้องนำหลักสูตรแกนกลางมาจัดเป็นหลักสูตรสถานศึกษา ร่วมกับสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับท้องถิ่นที่สถานศึกษาเป็นผู้กำหนด งานเกี่ยวกับการเรียนการสอนซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงความคิด ที่ให้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นการปฏิบัติจริง งานเกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนที่หันมาเน้นการประเมินตามสภาพจริง ไม่เน้นการใช้ข้อทดสอบแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายๆ ด้านที่เป็น

องค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ ซึ่งรวมเรียกว่างานวิชาการ การบริหารงานในสถานศึกษาจะประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับบุคลากรในสถานศึกษา โดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งเป็นตัวแปรนโยบายของรัฐสู่ภาคปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนางานวิชาการให้ก้าวหน้า ท้นต่อการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน และการบริหารงานวิชาการถือเป็นหัวใจของการบริหารสถานศึกษา เพราะจุดมุ่งหมายของสถานศึกษาก็คือ การจัดการศึกษา คุณภาพ และมาตรฐานของสถานศึกษา จึงอยู่ที่งานวิชาการ การบริหารงานวิชาการ จึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนา และเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษาในการกำหนดความสำเร็จของการบริหารสถานศึกษา การนำหลักการบริหารนิยธรรมมาช่วยในการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการ ก่อให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และก่อให้เกิดการพัฒนางานวิชาการให้มีความทันสมัย เกิดเป็นความรักความสามัคคีภายในองค์กร และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อสถาบันอีกด้วย

ความหมายของการพัฒนารูปแบบ

รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ ที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบต่างๆ อธิบายลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบหรือกิจกรรมในระบบ (บุญชม ศรีสะอาด, 2553) มาจากภาษาอังกฤษ ว่า “Model” เป็นคำที่ใช้เพื่อสื่อความหมายหลายอย่าง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วรูปแบบ จะหมายถึงสิ่งหรือวิธีการดำเนินงานที่เป็นต้นแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น แบบจำลองสิ่งก่อสร้าง รูปแบบในการพัฒนาชนบท เป็นต้น โดยสรุปแล้วจะมี 3 ลักษณะ คือ 1) Model หมายถึง สิ่งซึ่งเป็นแบบย่อส่วนของของจริง ซึ่งเท่ากับแบบจำลอง 2) Model หมายถึง สิ่งของหรือคนที่นำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินการบางอย่าง เช่น ครูต้นแบบ 3) Model หมายถึง รุ่นของผลิตภัณฑ์ต่างๆ (Longman, 1981) รูปแบบเป็นรูปธรรมของความคิด ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เพื่อช่วยให้ตนเองและบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น และเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการแสวงหาคำตอบ ความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆ ซึ่งมีลักษณะเดียวกับสมมติฐานอันเป็นข้อความที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรต่างๆ ของสถานการณ์ปัญหานั้นๆ โดยสร้างขึ้นจากความรู้ ข้อค้นพบ ประสบการณ์

การหยั่งรู้ หรือจากทฤษฎีและหลักการต่างๆ ซึ่งรูปแบบที่สร้างขึ้นนั้นไม่ใช่ทฤษฎี (ทศนา เขมมณี, 2545)

ความหมายของคำว่า รูปแบบ เป็นนามธรรมของจริง หรือภาพจำลองของสภาพการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะมีรูปแบบอย่างง่ายถึงรูปแบบที่มีความซับซ้อนมาก รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) เช่น รูปแบบหอสุมุด รูปแบบเครื่องบินขับไล่ เอฟ 16 เป็นต้น รูปแบบเชิงคุณลักษณะ (Qualitative Model) ที่ใช้อธิบายสภาพการณ์หรือปรากฏการณ์ด้วยภาษาหรือสัญลักษณ์ต่างๆ (Tosi, H.L., and Carroll, S.J, 1982) และรูปแบบ “Model” ที่ใช้กันอยู่ทั่วไป มี 5 แบบหรือ 5 ลักษณะ คือ 1) รูปแบบเชิงเปรียบเทียบ (Analogue Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกในลักษณะของการเปรียบเทียบสิ่งต่างๆ อย่างน้อย 2 สิ่งขึ้นไป รูปแบบลักษณะนี้ใช้กันมากทางด้านวิทยาศาสตร์กายภาพ สังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ 2) รูปแบบเชิงภาษา (Semantic Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกผ่านทางการใช้ภาษา (พูดและเขียน) รูปแบบลักษณะนี้ใช้กันมากทางด้านศึกษาศาสตร์ 3) รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกผ่านทางสูตรคณิตศาสตร์ ซึ่งส่วนมากจะเกิดขึ้นหลังจากได้รูปแบบเชิงภาษาแล้ว 4) รูปแบบเชิงแผนผัง (Schematic Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกผ่านทางแผนผัง แผนภาพ แผนภูมิ กราฟ เป็นต้น 5) รูปแบบเชิงสาเหตุ (Causal Mode) ได้แก่ ความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรต่างๆ ของสภาพการณ์หรือปัญหาใดๆ ส่วนใหญ่มักเป็นรูปแบบด้านศึกษาศาสตร์ (John P. Keeves, 1988) ส่วนขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบสามารถสรุปได้ ดังนี้ 1) รวบรวมปัญหา (Problem formulation) 2) สร้างรูปแบบ (Model construction) 3) ทดสอบรูปแบบ (Testing the model) 4) การนำรูปแบบไปใช้ (Implementation) 5) การปรับปรุงรูปแบบ (Model updating) (ธนิษฐา ฤกษ์สุนทร, 2545)

สรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบ หมายถึง การกำหนดองค์ประกอบหรือกิจกรรมให้เกิดเป็นระบบ มีแบบแผนที่ชัดเจน มีการค้นหาคำหรือความรู้ นำมาศึกษาทดลองและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ

การบริหาร ถือเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการองค์กรทั้งเล็กและใหญ่ มีส่วนสำคัญในพัฒนาองค์กร และเป็นแบบอย่างให้แก่หน่วยงานอื่น **การบริหาร** มาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Administration” เมื่อนำการบริหารมาปรับใช้ การบริหาร จึงหมายถึง การปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะและการดำเนินงานหรือจัดการงาน (Management) กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์กรต่างๆ ให้ได้บรรลุผลสำเร็จคล่องตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purpose/Objective) ขององค์กรนั้นๆ ด้วยมีประสิทธิภาพ (Efficiency) และการบริหารหมู่คณะ (**พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), 2548**) การดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ได้แก่ คน เงิน วัสดุ สิ่งของ และวิธีการปฏิบัติงานเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน หรืออีกนัยหนึ่ง การบริหาร คือ การทำงานสำเร็จโดยอาศัยบุคคลอื่น (**สมาน รังสิโยภักษ์ และสุธี สุทธิสมบุรณ์, 2437**) การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จ โดยอาศัยคนอื่น ซึ่งนักบริหารมีหน้าที่ในการวางแผน จัดองค์กร อำนาจการและควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ 5 ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) การอำนวยการ (Directing) และการควบคุม (Controlling) แม้ว่าหน้าที่ของนักบริหารทั้ง 5 ประการ จะถูกกำหนดโดยนักวิชาการสมัยใหม่ก็ตาม แต่เมื่อก่อนทางปฏิบัติแล้ว คนไทยเรากับบริหารบ้านเมืองแบบนี้มานานแล้ว หน้าที่ของนักบริหารปรากฏชัดเจนในการปฏิบัติขององค์กรตั้งแต่สมัยโบราณ (**พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549**) ซึ่งสอดคล้องกับธีระรัตน์ กิจจารักษ์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ 5 ประการ คือ 1) การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือโครงการสำหรับการปฏิบัติงานในอนาคตให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการ โดยกำหนดงานที่จะทำ วิธีการ และวัตถุประสงค์ของงานนั้นๆ ไว้ล่วงหน้า 2) การแสวงหา การกำหนดตัวบุคคลและอุปกรณ์ (Allocation) หมายถึง การแสวงหากำหนดตัวบุคคล และวัตถุประสงค์ที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามแผน เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล 3) การเสริมกำลังบำรุง (Stimulation) หมายถึง การบำรุงขวัญ กระตุ้น และส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลงานดีทั้งปริมาณและคุณภาพ 4) การประสานงาน (Co – Ordination) หมายถึง การจัดให้

ผู้แทนของหน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานพบปะปรึกษาหารือกัน เพื่อให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือทราบเรื่องการปฏิบัติงานของผู้อื่น และเพื่อให้งานสัมพันธ์ไม่ขัดแย้งกัน โดยยึดเป้าหมายขององค์กรเป็นหลัก 5) การประเมินผลงาน (Evaluation) หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะให้ทราบผลการปฏิบัติงานและปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้าย เพื่อทราบผลการปฏิบัติงานและปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้าย เพื่อเปรียบเทียบผลงานกับผลงานที่ควรจะได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้น เพื่อวางแผนใหม่สำหรับการปฏิบัติงานในอนาคต (ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, 2542)

การบริหารงานวิชาการ มาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Academic Administration” การบริหารงานวิชาการเป็นกระบวนการที่สำคัญและเป็นหัวใจของการบริหารการศึกษา มาตรฐานหรือคุณภาพของการศึกษาจะปรากฏเด่นชัดเมื่อการบริหารงานวิชาการประสบผลสำเร็จ ส่วนงานอื่นๆ นั้นมีความสำคัญในลักษณะที่ถือเป็นงานสนับสนุนเพื่อให้งานวิชาการดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้บริหารและอาจารย์สอนต้องให้ความสำคัญกับงานวิชาการเป็นอันดับแรก โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ การบริหารสถานศึกษาจะมีคุณภาพหรือมาตรฐานมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับการบริหารงานวิชาการ (มยุเรศ โคตรชมพู, 2550) กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดขอบข่ายการบริหารงานวิชาการมี 12 ด้าน ดังนี้ 1) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 3) การวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน 4) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 5) การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา 6) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ 7) การนิเทศการศึกษา 8) การแนะแนวการศึกษา 9) การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา 10) การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน 11) การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาอื่น และ 12) การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) ดังนั้น การบริหารวิชาการมีความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นกิจกรรมการจัดเกี่ยวกับงานด้านพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ด้านวัดผลประเมินผล ด้านพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านนิเทศการศึกษา ด้านส่งเสริม และสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา ด้านจัดการ

เรียนการสอน ที่จะสร้างผู้เรียนให้มีคุณภาพ มีความรู้ มีจริยธรรม และคุณสมบัติตามที่ต้องการ เพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมต่อไปได้เป็นอย่างดี (อุณากรม สวณะมวง, 2553)

สรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง งานที่ต้องเตรียมความพร้อมที่สำคัญที่สุด เป็นองค์ประกอบขององค์กร เป็นหัวใจและเป็นภารกิจหลักของสถาบันการศึกษา ที่ต้องมีความพร้อมในการบริหารงาน และต้องมีความเข้าใจในการดำเนินงานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้เกิดความคล่องตัว มีความสอดคล้องกับความต้องการของสังคม ชุมชน อีกทั้งบริหารจัดการพัฒนาหลักสูตร การเรียนการสอน การวัดผลประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน สังคม และสามารถพัฒนาผู้เรียนให้สามารถเอาตัวรอดได้ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันกันสูงได้

แนวคิดเกี่ยวกับหลักการบริหารนิยธรรม 7

อธิปหานิยธรรม 7 เป็นหลักการปกครองที่กษัตริย์แห่งแคว้นวัชชี ซึ่งรวมกันเรียกว่า กษัตริย์ลิจณวีใช้เป็น “ธรรมาภิบาล” ในการบริหารองค์กร หลักการปกครอง 7 ข้อนี้ เป็นข้อปฏิบัติที่จะสร้างความสามัคคีกลมเกลียวกันอย่างมั่นคง อธิปหานิยธรรม พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในสารันทพสูตรแก่เจ้าลิจณวีทั้งหลายแห่งแคว้นวัชชีซึ่งปกครองกันแบบสามัคคีธรรม และวัสสการสูตรทรงตรัสแก่วัสสการ พรหมณ์อำมาตย์ผู้ใหญ่ในนครรัฐ ดังมีรายละเอียดที่กล่าวถึงธรรม 7 ประการในสารันทพสูตร ว่า “เจ้าลิจณวีทั้งหลาย เราจักแสดงอธิปหานิยธรรม 7 ประการแก่ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” เจ้าลิจณวีเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรื่องนี้ว่า “เจ้าลิจณวีทั้งหลาย อธิปหานิยธรรม 7 ประการ อะไรบ้าง คือ

1. พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกวัชชียังหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ประชุมกันมากครั้ง
2. พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังพร้อมเพียงกันประชุม พร้อมเพียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีพึงทำ

3. พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นในวัชชีธรรมที่วางไว้เดิม

4. พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกวัชชียังสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมากของชาววัชชี และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง

5. พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังไม่ดูคร่ำขึ้นใจกุลสตรีหรือกุลกุมารให้อยู่ร่วมด้วย

6. พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชีทั้งในเมืองและนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชา อันชอบธรรมที่เคยให้ เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป

7. พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังจัดการรักษา คุ่มครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า “ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แคว้นของเรา และท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก”

พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังมีอธิปไตยทั้ง 7 ประการนี้อยู่ และใส่ใจอธิปไตยทั้ง 7 ประการนี้อยู่ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

อย่างไรก็ตาม การประชุมรวมหมู่คณะเป็นเนืองนิตย์ ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงรักษาร่องรอยให้มีอุดมการณ์ร่วมกันในระยะยาว ทั้งนี้ เพราะการรวมกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาจะทำให้สมาชิกขององค์กรเกิดความรู้สึกที่ดีในการอยู่ร่วมกันอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. รู้สึกว่าตนเป็นเจ้าขององค์กร
2. รู้สึกว่าตนมีโอกาสในการสร้างสรรค์องค์กร
3. รู้สึกว่าตนเป็นผู้รับผิดชอบองค์กร

องค์กรใดมีสมาชิกมีความรู้สึกที่ดีทั้ง 3 ประการนี้ ย่อมจะนำไปสู่ความมีอุดมการณ์เป็นหนึ่งเดียวกันและพร้อมที่จะพิทักษ์ปกป้องรักษาองค์กรอย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถ แม้แต่ชีวิตก็อุทิศให้กับองค์กรได้ นี่คือนิยามของการประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอของหมู่

สงฆ์ ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงอยู่ในโลกนี้ยาวนานกว่าสองพันห้าร้อยปีแล้ว (พระภิกษุทศพลญาณ (เผด็จ ทตตชีโว), 2554) หากจะทำการเปรียบเทียบหลักการบริหารนิยธรรมในส่วนที่สำคัญคือการบริหารกับงานวิชาการ ก็จะได้แนวปฏิบัติดังนี้ คือ

1. อปทานิยธรรมในการบริหาร

- 1.1 ผู้บริหารต้องหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ประชุมกันมากครั้ง
- 1.2 ผู้บริหารต้องพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ
- 1.3 ผู้บริหารไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นในกฎระเบียบที่วางไว้เดิม
- 1.4 ผู้บริหารต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชาผู้อาวุโส และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง
- 1.5 ผู้บริหารต้องไม่ฉุดคร่าขึ้นใจกุลสตรีหรือกุลกุมารีให้อยู่ร่วมด้วย
- 1.6 ผู้บริหารต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจตีย์และสถานที่สำคัญในองค์กร และไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้ เคยกระทำต่อเจตีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป
- 1.7 ผู้บริหารต้องจัดการรักษา คุ่มครอง ป้องกันบุคคลภายในองค์กรเดียวกันโดยชอบธรรม

2. ส่วนอปทานิยธรรมในงานวิชาการ

- 2.1 ต้องหมั่นประชุมกันอยู่ตลอดเวลา
- 2.2 พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำในงานด้านวิชาการของสถาบัน
- 2.3 ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ ถือปฏิบัติมั่นตามกฎระเบียบตามที่วางไว้เดิม
- 2.4 ต้องเคารพนับถือผู้อาวุโสในตำแหน่งหน้าที่ เคารพในถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งที่ควรรับฟัง
- 2.5 ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของกุลสตรีกุลกุมารี ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือฉุดคร่าขึ้นใจ

2.6 เคารพสักการะบูชาบรรพบุรุษภายในองค์กร และอนุสาวรีย์ที่สำคัญภายในสถานศึกษา

2.7 จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรมแก่บุคลากรภายในองค์กรอย่างเท่าเทียม

อุปทานิยธรรม 7 จึงเป็นหลักธรรมอันนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคม กล่าวคือเป็นหลักธรรมแห่งการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในด้านการบริหารงาน เพราะเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของพระภิกษุอย่างแท้จริง ทั้งยังเอื้อประโยชน์ต่อบุคคลรอบข้างด้วยหลักธรรมนี้ จะสามารถนำไปสู่วิถีทางแห่งการแก้ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในวงการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นไปเพื่อความรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาสืบไป (พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุธมมปณฺโญ), 2554)

สรุปได้ว่า หลักอุปทานิยธรรม 7 นั้น เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมความสามัคคีในองค์กร ส่งเสริมความคิดเห็น หลักกฎหมาย และจริยธรรมอันดีงามของสังคม หากองค์กรใดสามารถปฏิบัติได้ครบทั้ง 7 ประการแล้ว องค์กรนั้นหวังแต่ความเจริญแต่ฝ่ายเดียว เพราะผู้บริหารหากปฏิบัติตามหลักอุปทานิยธรรม ย่อมสามารถจะทำความเข้าใจกับบุคลากรภายในองค์กร สร้างความเสมอภาคภายในองค์กร และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้

การนำหลักอุปทานิยธรรมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการ

การบริหารวิชาการ เป็นกระบวนการบริหารกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ถือเป็นภารกิจหลักของการบริหารสถานศึกษา ที่จะนำพาให้สถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งและเข้าใจขอบเขตของการบริหารงานวิชาการเป็นอย่างดี รวมทั้งต้องบริหารงานวิชาการให้มีความชัดเจนและมีความแข็งแกร่ง เนื่องจากงานวิชาการเป็นดัชนีบ่งชี้ถึงมาตรฐานและคุณภาพสถานศึกษา (พัทธธีรา รัตนชัย, 2550) ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมะสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่น มั่นคง และสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญ

ของแต่ละบุคคล และรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, 2550) การบริหารต้องใช้ความรู้ในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ในการบริหารงานต้องอาศัยบุคคล (Man) เงินทุน (Money) อุปกรณ์ต่างๆ (Material) และการจัดการ (Management) และควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ (วีระ อัมพันธ์สุข, 2526) การบริหารงานวิชาการจึงเป็นงานหลักที่ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญมากที่สุด และมีลักษณะงาน ดังนี้

1. เป็นสาระสำคัญของการศึกษาที่สถานศึกษาได้กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และภารกิจต่างๆ ได้อย่างชัดเจน ทำให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. เป็นงานที่บ่งชี้ถึงความสำเร็จในการบริหารงานของผู้บริหารงานวิชาการต้องเน้นความเป็นเลิศทางวิชาการ ซึ่งผลประโยชน์สูงสุดจะต้องเกิดกับผู้เรียนหรือนักศึกษา
3. เน้นบริการทางการศึกษา หน่วยงาน หรือสถานศึกษา มีหน้าที่จัดบริหารให้แก่ผู้เรียน มุ่งให้ได้รับความรู้ เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและสังคมโดยส่วนร่วม
4. เป็นการแสดงถึงองค์ความรู้วิชาชีพ งานวิชาการในศาสตร์สาขาใดก็ตาม จะต้องแสดงลักษณะเฉพาะในองค์ความรู้มาให้ชัดเจน หน่วยงาน หรือสถานศึกษาแต่ละระดับจะต้องจับบทบาทหน้าที่ให้บุคลากรได้ปฏิบัติงานตามศักยภาพ และองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้มากที่สุด
5. เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษา งานวิชาการช่วยสร้างความรู้ให้เกิดประโยชน์ขึ้นโดยอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เช่น การค้นคว้า การวิจัย และพัฒนาให้เน้นการพัฒนาการศึกษา (ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, 2547)

ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการนั้น ผู้บริหารงานจะต้องมีความเข้าใจในหลักการบริหารทั้งทางโลกและทางธรรม เพราะการบริหารงานวิชาการมีส่วนประกอบหลายด้าน เช่น ด้านบุคคล ด้านงบประมาณ ด้านอาคารสถานที่ ด้านหลักสูตร ด้านผู้สอนและตัวผู้เรียน ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการของแต่ละสถานศึกษา เพราะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโลก ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ประเทศต่างๆ ต้องเผชิญกับสถานะการแข่งขันสูง และต้องเร่งพัฒนาคนของตนให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ เพื่อให้สามารถรับมือกับสิ่งท้าทายดังกล่าวได้ การจัดการศึกษาของทุกประเทศต่างๆ ล้วนมีเป้าหมายสำคัญคือ คุณภาพการศึกษาของผู้เรียน เช่นเดียวกับ

ประเทศไทย เพราะการศึกษาที่มีคุณภาพเท่านั้นที่จะทำให้ประเทศสามารถแข่งขันบนเวทีโลกได้ในยุคโลกาภิวัตน์ แต่ปัจจุบันพบว่า คุณภาพการศึกษาของไทยยังอยู่ในระดับต่ำมาโดยตลอด และเป็นปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไขทุกระดับ ภาวะวิกฤติดังกล่าวเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่ทุกภาคส่วนต้องเน้นในเรื่องของการพัฒนาคุณภาพการศึกษา (ไพฑูรย์ สีนลาร์ตันและคณะ, 2553) ดังนั้น ผู้นำทางการศึกษาจำเป็นต้องมีคุณธรรมในการบริหารงานภายในองค์กรของตน เพื่อพัฒนาให้เกิดคุณภาพการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

คุณธรรมที่นักบริหารพึงมี คือ อปรีหานิยธรรม 7 ของกษัตริย์วชิ หรือวชิ อปรีหานิยธรรม 7 คือ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง ได้แก่

1. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ข้อนี้อีกอย่างหนึ่งว่า พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย
3. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม
4. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววชิ เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งที่ควรรับฟัง
5. บรรดาภคบุตรภคภุมาริทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรืออดคร่ำครวญใจ
6. เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ) ของวชิ (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป
7. จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้มีความหมายกว้าง หมายถึง บรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาพึงมาสู่แว่นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแว่นแคว้นโดยผาสุก (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลักอปรีหานิยธรรม จึงเป็นหลักปฏิบัติเพื่อป้องกันความเสื่อม และเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้า นับว่าอปรีหานิยธรรมนั้นควรค่าแก่การนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติ ยึดเป็นธรรมาภิ

บาลในองค์กรที่ทรงคุณค่า ยิ่งได้นำเสนอถึงหลักการประชุมกันอย่างเนืองนิตย์ไว้ว่า การหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์เป็นธรรมเนียมข้อแรกในหลักการบริหารนิยธรรม 7 ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ให้ไว้ และดูเหมือนคนทำงานในยุคสมัยนี้ก็นิยมการประชุมกันเป็นนิตย์ เพราะเป็นการได้พูดคุยบ่อยๆ งานก็จะก้าวหน้าไปด้วยดี นอกจากนี้ การประชุมกันเนืองนิตย์ยังเป็นการสร้างบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนความรู้ ระดมสติปัญญาในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่หรือเพื่อหาทางแก้ไขปัญหายาก (ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ และดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2547) หลักการบริหารนิยธรรม 7 เป็นธรรมที่ป้องกันความเสื่อมและสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับทุกคนโดยเฉพาะองค์กรต่างๆ ที่ต้องการความเจริญก้าวหน้าให้กับองค์กร ผู้นำจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเอาหลักบริหารนิยธรรม 7 มาปรับใช้กับการบริหารงาน โดยจะต้องนำมาประยุกต์ใช้ให้ได้ครบทั้ง 7 ข้อ (เสนอ อัครมณฑา, 2557)

สรุปได้ว่า การใช้หลักการบริหารนิยธรรมในการบริหารงานวิชาการนั้น มีการบริหารจัดการมาแล้วช้านาน เพราะการบริหารงานหรือก่อนเริ่มงานใดๆ ของสถานศึกษา หรือองค์กรต่างๆ สิ่งที่ขาดไม่ได้และเริ่มเป็นอันดับแรก ก็คือ การประชุมงาน เพราะถือว่าเป็นการเปิดตัวผู้บริหาร หรือเปิดนโยบายของการบริหารงานเป็นอันดับแรกเสมอ ซึ่งจะทำให้คนภายในองค์กรมีนโยบาย และแนวทางการปฏิบัติอันเดียวกัน และในหลักการบริหารนิยธรรมข้ออื่นๆ ล้วนแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมประจำองค์กรที่ต้องปฏิบัติให้ถึงซึ่งความเจริญนั้นเอง

สรุปผลการวิจัย

การบริหารงานวิชาการนั้น ถ้าผู้บริหารองค์กร หรือสถานศึกษา มีการวางแผนในการพัฒนาองค์กรแล้ว สิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือการประชุมกัน เพื่อกำหนดแนวทางการบริหารงานให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้ และต้องปล่อยให้บุคคลภายในองค์กรแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ แต่ไม่ขัดกับระเบียบที่ได้วางไว้ก่อนหน้านี้ และต้องให้ความเคารพในความคิดเห็นของผู้อาวุโสภายในองค์กร หากท่านมีข้อเสนอ หรือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิภายในองค์กรนั้นๆ การบริหารงานวิชาการ เป็นงานที่สำคัญในการบริหารสถานศึกษา ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญหลายๆ ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการพัฒนาการเรียนการสอน ด้านการวัดผล ประเมินผล ด้านการวิจัย ด้านการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ด้านการนิเทศศึกษา ด้านการแนะแนว และด้านระบบการประกันคุณภาพในสถานศึกษา ซึ่งหากขาด

หลักการบริหารนิยธรรมมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติแล้ว โดยเฉพาะข้อ 1 ข้อ 2 ข้อ 3 และข้อ 4 การบริหารงานวิชาการก็ต้องมีวินัยไม่มากนักน้อย ซึ่งการบริหารงาน สิ่งที่ขาดเสียไม่ได้คือการประชุมเพื่อกำหนดเป้าหมาย หรือการวางนโยบายต่างๆ จะไม่เกิดหากผู้บริหารหรือบุคลากรไม่ประชุมกันเลย ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักการบริหารนิยธรรมจึงมีส่วนที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาและองค์กรต่างๆ หากนำเอาหลักการบริหารนิยธรรมมาประยุกต์ใช้แล้ว ย่อมมีแต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ผู้บริหารยังมีอธิปไตยธรรมทั้ง 7 ประการนี้อยู่

เอกสารอ้างอิง

- John P. Keeves. (1988). *Model and Model Building. Educational Research. Methodology any measurement : An internation Handbook.* Oxford: Pergamon Press.
- Longman. (1981). *Contemporary English.*
- Tosi, H.L., and Carroll., S.J. (1982). *Management.* (2nd ed.).New York: John Wiley and Sons.
- เสนอ อัครมนันดา. (2557). รูปแบบการบริหารจัดการตามหลักการบริหารนิยธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี. ใน *ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์จิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์.* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไพฑูริย์ สีนลรัตน์และคณะ. (2553). *การพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยสู่สากล : เปรียบเทียบประเทศจีน เวียดนาม ญี่ปุ่น เกาหลี เยอรมัน ฟินแลนด์ และประเทศไทย.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *คู่มือครูการปฏิบัติงานข้าราชการครู.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ และดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2547). *การประชุมอย่างสร้างสรรค์.* กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

- ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์. (2547). *การบริหารงานวิชาการ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). ปัตตานี : สำนักวิทยาบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ทิตนา แคมมณี. (2545). *ศาสตร์การสอน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนีนาฏ ญ สุนทร. (2545). *การพัฒนารูปแบบและกลยุทธ์การบริหารคุณภาพสำหรับกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยเอกชน*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีระรัตน์ กิจจาร์ักษ์. (2542). *เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา*. เพชรบูรณ์: สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2553). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.
- พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุขุมปญโญ). (2554). *การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขอุปทานิยธรรม 7 ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี*. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว). (2554). *ความรู้ประมาณ : รากฐานมั่นคงของพระพุทธศาสนา*. ปทุมธานี: กองวิชาการ อาศรมบัณฑิต.
- พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. (2550). *คนสำราญงานสำเร็จ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล). (2548). *การบริหารวัด*. นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์.
- พัทธ์ธีรา รัตนชัย. (2550). *การบริหารงานวิชาการตามแนวปฏิรูปการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (ช่วงชั้นที่ 3-4) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 1*. ใน *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- มยุเรศ โคตรชมพู. (2550). *ความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติงานต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1*. ใน *วิทยานิพนธ์*

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วีระ อัมพันธ์สุข. (2526). พุทธธรรมกับการบริหารบุคคล. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: เอรวิณการพิมพ์.

สมาน รังสิโยภักดิ์ และสุธี สุทธิสมบูรณ์. (2437). หลักการบริหารเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สวัสดิการสำนักงาน ก.พ.

อุณากรรณ สอนมะม่วง. (2553). การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานวิชาการสถานศึกษาสังกัดงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และเขต 2. ในวิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.